

Levelek a cserkészetről ^[1]

avagy: intés az „udvari történetírás” ellen

„az 1922-es második dunavecsei táborban például előadtuk „Az ember tragédiája” bevezető színet. Minden különösebb előkészület nélkül, egyetlen olvasópróbával. Felejthetetlen élmény volt, amikor a táborútztól alulról megvilágított hatalmas fák alól innen is onnan is felhangzottak a Tragédia bevezető sorai: „Dicsőség a magasban Istenünknek, Dicsérje őt a föld és a nagy ég...” és így tovább végig az egész szín szövege. Maga Karácsony is bevallotta utólag, hogy soha a Nemzeti előadásain nem érezte azt a mély áhitatot, valósággal megrázkódást, ami ekkor elfogta.”

Bevezető

A Bi Pi nevéhez kapcsolódó, reformpedagógiai ihletéstől sem mentes, döntően a serdülők számára kidolgozott nevelési–képzési rendszer, a cserkészet, általában önkéntes alapon társult fiatalok értő (vagy magukat annak tartó) felnőttek vezetése alatti személyiségfejlesztő „játéka”, amely a nemzetek felettit és a nemzetit igyekezett vegyíteni az éppen időszerű, tehát a mozgalom lehetőségeit nagyrészt meghatározó keretek között. Működésük, életformájuk erkölcsi talapzata a tíz törvény és a fogadalom volt, amely a keresztény (keresztény) Szövetségek esetében a krisztusi tíz parancsolatra épült, kiterjesztve azt a természet megismerésének, védelmének és ápolásának kötelességére.

Baden-Powell, az alapító

A döntően angolszász eredet, a viszonylagos liberalizmus, a világtestvériség hangsúlyozása, az ateizmus elvetése, s a nemzetközi kapcsolatok ennek megfelelő alakítása eleve fenntartást váltott ki minden konzervatív, antidemokratikus, sovíniszta (nem nacionalista!) egyénből, társadalmi csoportból, pártból, politikai rendszerből.

Ez volt az általános háttere annak, hogy a hazai kommunisták, akik 1947–1948-ban, a szovjet jelenlét és mindenoldalú támogatásuk segítségével a lehető legrövidebb idő alatt számoltak fel (1945-től 1950-ig több hullámban) minden társadalmi szerveződést, amely feltételezésük szerint zavarta, netán akadályozta a szovjet modell magyarországi kieroszakolását.

A Rákosi Mátyás vezette kommunista párt (MKP, MDP, majd 1956 novemberétől az MSZMP) a brit imperializmus előretolt bástyájának titulálta a cserkészet és egy tollvonással kitorlotta a törvényesen munkálkodható serdülőneveléssel foglalkozó szervezetek listájáról .

Cserkészek Gödöllőn (Forrás: Fortepan)

A kommunista diktatúra képviselői úgy gondolták (számos történelmi elődjükhez hasonlóan), hogy gyökeresen szakíthatnak a múlttal, fehér lapra írhatják az egyedül üdvözítőnek hirdetett történelmüket. A „széinek eresztett légiók” tagjainak csak kis része menekült külföldre. Egyesek a belügyi szervek fenntartás nélküli kiszolgálói lettek (a politikai perek anyaga sajnálatos bizonyítéka ennek), nem kevesen viszont a különféle illegációk tagjaiként vagy éppen az illegális cserkészet erőfeszítéseinek lettek töretlen hitű harcosai.

1956 megcsillantotta a reményt az esetleges újjászervezésre. A nemzeti felkelés utolsó napjaiban történtek is lépések erre Budapesten és a vidéki nagyvárosokban. Az előkészítő tárgyalások hűen tükrözték azt a felfogásbeli különbséget, amely a kezdetektől, az 1910-es évektől jelen volt, és nem egyszer a szakadás lehetőségét, szükségességét is felvetette.

A nyolcvanas években, a bomló „szocialista” viszonyok között, az ifjúság egyre szélesebb köreiből és egyre türelmetlenebbül követelték a plurális ifjúsági struktúra visszaállítását, a KISZ és az Úttörő egyeduralmának megtörését. A '60-as évektől az egyre inkább kedvező nemzetközi helyzet végül is módot nyújtott a belső ellenzéknek, hogy megtegye a kezdeményező lépéseket, többek között a cserkészet újjászervezése érdekében. Ezek a magánlakásokban folyó beszélgetések, a határon túli ifjakkal kialakuló párbeszéd, az első nyilvános találkozók, kiállítások és egy (Szegeden rendezett) tudományos ülésszak bennünk élnek, kiben-kiben felfogása szerint, tehát jelentős eltérésekkel.

Budapest, Csillebérci tábor, úttörőposta (Forrás: Fortepan)

Tudjuk, s ha nem most hangsúlyozzuk: a kommunista diktatúra erőszakkal kialakított ifjúságszervezési, nevelési-képzési monopóliuma törvényszerűen vonta maga után, a '80-as évek közepétől az atomizálódást. Ezekben az években „gomba” módra szaporodtak a különféle indíttatású, célú, jellegű, programmal és társadalmi-anyagi támogatást élvező, remélő önszerveződések. Így bontott zászlót több cserkészszövetség (MCSSZ – Magyar Cserkész Szövetség, CSCSSZ – Cserkészcsapatok Szövetsége, Európai Cserkész Szövetsége és végül a Magyar Leány-cserkészsövetség), hogy néhány év elteltével egy szolgálja ismét, 1946 után több évtizeddel, a tíz törvény érvényre jutását, a gyorsan és mélyrehatóan változó világ körülményei között. Ezekben az években – függetlenül szándékainak tisztességétől – a másik szervezethez csatlakozót renegátnak tekintették. Még a látszólag iskolázott, művelt emberek körében is a „fekete-fehér” látásmód határozta (határozza?) meg egy adott szervezethez való tartozást. Tények, elemzés, gondolkodás mellőzhető, mellőzött. Minden társadalmi, politikai tömörülésnek vannak az igazság feltárása és kimondására egyedül hivatott tudósai-kutatói, a magyar nép eredetéről, vagy történelméről, vagy történelméről bármelyik szakaszáról lett legyen is szó. Ebből következik, hogy mindez nem csak a cserkészetre vonatkozik, a tanulás általános érvényű, s a csekély kivétel nem képes társadalmi méretekben változást hozni. A most közölt, a cserkészetéről írt könyvem megjelenésével kapcsolatos levelek bizonyítják állításomat. Kérem, olvassák el őket és gondolkozzanak el mondanivalójuk felett.

Ez a közlemény tisztelgés azok előtt is, akik munkámat önzetlenül, fenntartások nélkül segítették, de ma már nincsenek közöttünk.

A levélírókról, a levelekben előforduló ismertebb személyekről, illetve a cserkészmozgalomban jelentősebb szerepet betöltő vezetőkről jegyzetben rövid életrajzokat i mellékelek.

Az eredeti leveleket a Gödöllői Városi Múzeum őrzi letétem részeként.

Források

Szőkefalvi-Nagy Zoltán Gergely Ferencnek

Eger, 1975. október 7.

Kedves Barátom!

Múltkori és mostani leveledre egyszerre válaszolok. Örömmel üdvözlöm azt az elhatározásodat, hogy a két háború közötti idők egy jelentős pedagógiai próbálkozásának történetét kibogozzák. Sajnálattal látom azonban, hogy ebben nem tudok Neked segíteni szinte semmit. Legmagasabb tisztségeim (szegedi csapatparancsnokság, kolozsvári kerületi kiscserkész-vezető tisztség) kevesek voltak ahhoz, hogy a kulisszák mögé nézhessek. A csapatoknak nagy önállósága volt, az elveket, amelyeket a metodikai könyvek (különösen Sík: Vezetők könyve és az Őrsvezetők könyve, talán Major Dezső írta) tartalmaztak, komolyan vettük, és azokat igyekeztünk megvalósítani. Ma szinte elképzelhetetlennek tűnik az a határtalan lelkesedés (idealizmus), amely bennünket eltöltött.

Az akkori hangulatot jól és nemcsak szólamyszerűen tükrözték a Magyar Cserkész és a Vezetők Lapja cikkei. A központi irányzatok lefelé való terjedésére tehát elsősorban ezeket a lapokat kell és lehet mértékadóknak tartani. Másfajta utasításokat a csapatok nem kaptak. Volt azonban még egy csatorna, amelyen a friss áramlatok hozzánk leértek: az Őrsvezetői és a tisztképző táborok, ahol gyakorlati és elméleti kiképzés egyaránt folyt.

Az Őrsvezetői táborok előbb csak központiak voltak, később kerületiek is szerveződtek. A központi tábor állandó parancsnokának Sztrilich Pálnak emiatt különleges szerepe volt a szellem alakításában. A „honvéd-cserkész” fogalmat is az 1938-as 1939-es táborokból hozták a gyerekek.

A tisztí táborok hatása már kisebb volt, kisebb létszámmal működtek, s a felnőttekre való hatás már nem lehetett olyan lelkesítő. A militarizmusra való nevelés jellemzője volt, hogy 1939 nyarán a tisztí táborban - emlékszem - puskát is kaptunk, s bizonyos menetgyakorlatokat azzal kellett végrehajtanunk. Az a bizonyos, emlékeztető közgyűlés, amelyen a honvéd-cserkészet képviselőjét leszávattuk, 1940 tavaszán volt.

Mint egyetemi hallgató tagja voltam a szegedi öregcserkész csapatnak is. Ennek parancsnoka Sík Sándor professzor volt, aki azelőtt sokáig a mozgalom országos mozgalom országos elnöke, később is befolyásos tagja volt. Abban az időben akarták - azt nem tudom, hogy kik - az öregcserkészetet önálló mozgalommá a „Fiatal magyarság” mozgalmává átvinni. Így akartak - talán - társadalmi és politikai súlyt biztosítani a mozgalomnak. Az, amit én ebből akkor láttam, a keresztény-szocializmushoz állott közel. (Ennek is volt lapja fenti címmel.)

A magyar cserkészet történetét legkönnyebben akkor lehetne megírni, ha teljesen tisztában lennénk Teleki Pál meglehetősen rapszodikus egyéniségével. A főcserkészségéről betegsége miatt lemondott gróf Khuen-Héderváry Károly javára, ő maga csak „tiszteletbeli” lett. Amint azonban felépült, s amikor kiderült, hogy utódja nem törődik az ügyekkel, ismét belemerült az irányításba. 1933-ban a gödöllői jamboreen csak őt láthattuk szerepelni. Nem tudom, miért lett Kisbarnaki Farkas a főcserkész. Nem hiszem azonban, hogy különösebb szerepe lett volna neki a mozgalom irányításában. Akkor én már katona voltam, s csak

itt-ott tudtam a mozgalommal a kapcsolatot tartani. Ő is csak „társadalmi munkában” látta el ezt a tisztséget. Míg [Teleki] többször láttam cserkészruhában (ebben is akarta magát eltemettetni), Farkast csak katonaruhában láttam.

Elég nehéz az a kérdés is: miért maradt meg a cserkészmozgalom döntően az iskolák falai között, ott is elsősorban a középiskolákon belül működtek lendületesen a cserkészcsapatok. Nem igen voltak erősek a polgári iskolák, tanítóképzők, kereskedelmi iskolák cserkészcsapatai sem. Valószínűleg a magyarázat abban rejlik, hogy a cserkészet elsősorban azáltal hatott, különösen a kamaszokra, hogy - divatos kifejezéssel - az ifjvezetők kezében volt a közvetlen irányítás. A polgári iskolákban még nem lehettek a kamaszkoron kissé túljutott őrvezetők, a tanítóképzőkben, kereskedelmi iskolákban pedig nem voltak kamaszodni kezdők.

Elsősorban ezzel magyarázom a munkás és mezőgazdasági ifjúság távolmaradását a mozgalomtól. A kamaszodni kezdő gyerekeket a mezőgazdaságok, a kisiparosok elszakították egymástól, nem tartoztak az ifjvezetőknek valókkal egy közösségbe. A különböző társadalmi osztályok közötti különbségek ma nehezen elképzelhető távolságban tartották a fiatalokat is.

Belejártszott ebbe az anyagi kérdés is. A táborozások, a cserkész-élet központjai olyan mennyiségű pénzbe kerültek, amelyet a gimnazisták közül sem mindenki tudott megfizetni: minden táborozás előtt problémát jelentett, honnan keríthetnék elő a szegényebbek számára a táborozási költségeket. Az iskoláktól kevés, szinte semmi segítséget sem kaptunk. A paraszt- és munkásifjúság anyagi helyzete még rosszabb volt. Ott problémát jelentett az egyenruha beszerzése is.

A cserkészet határozottan angol irányzatú volt, így azok, akik német mintára dolgoztak, nem szerették ezt a mozgalmat. Ezért a szociáldemokraták is, a jobboldaliak is bizalmatlanok voltak velük szemben. A levanteintézmény ezzel szemben inkább német mintájú volt. Az iskolás ifjúság nem volt tagja a levanteintézménynek (annak feladatait a testnevelés keretében kellett megoldani), így a csapatoknak igen kevés érintkezési, ütközési felülete volt a levanteszervezetekkel.

A cserkészet megőrizte végig mozgalmi jellegét, az önkéntesség és a csapatok elég nagyfokú önállósága sohasem engedte meg, hogy ez elveszzen. A kérdések között szereplő „intézményesülés” érthetetlen számomra.

A cserkészet pedagógiájából a hazai pedagógia gyakorlata sokat merített. Talán az úttörőmozgalomra mutassak rá, amely külső jellegében és módszereiben is sokkal többet merített a cserkészetből, mint a külföldi pionír mozgalmakból. Különösen 1956 után. A népdalkultúra, természetjárás stb. elterjedésében is igen nagy volt a cserkészek szerepe.

A cserkészet pedagógiája határozottan gyakorlati jellege miatt sohasem akart versenyezni az elméleti pedagógiával, pszichológiával, ezért nem is igen vették az eléggé szubtilis tudomány képviselői a cserkészetet figyelembe.

A cserkészet mindig az elit megnyerésére törekedett, gyakran éltünk a kizárás módszerével, ha tanulásban, viselkedésben valaki az elitnek nem megfelelő színvonalat képviselt. Abban - inkább csak elvben - reménykedtünk, hogy tömegmozgalommá válunk, igazából sohasem hittünk benne.

A felekezeti hovatartozás, különösen az állami iskolák csapataiban semmiféle megosztást nem jelentett. Úgy emlékszem, hogy a katolikus iskolák cserkészeit, az egyházi hatóságok igyekeztek kikké alakítani, a harmincas években egy külön lapot is indítottak („Tábortűz”).

Nem tudok arról, hogy ennek a szektáns elkülönülésnek különösebb hatása lett volna. Gondolom, nagy a szerepe ebben annak, hogy a cserkészmozgalom vezetői között mindig volt néhány katolikus pap (Sík Sándor , Kosztersitz József , Witz Béla stb.). Amíg katonának nem kellett bevonulnom (1939. okt.), a zsidókérdés nem volt probléma. Tagok és vezetők között mindig voltak zsidók is. (Sík Sándor ilyen származása is közismert volt.)

Teleki halálakor már katona voltam, így azt, ami azután történt, csak áttételesen tudhattam meg, azokról nem kívánok írni: amikor hadifogságból hazajöttem, először falusi általános iskolához kerültem, így az újjászervezésről csak a sajtóból értesülhettem. Jelentkeztem ugyan a „központi öregcserkész-csapat”-ba, de már a visszaigazolásra sem volt idejük.

Amit azóta olvashattam, hallhattam a cserkészetéről, az igazságtalanul, alapotlanul egyértelműen negatív volt, gondolom, csak a divat kedvéért, amely a Horthy-korszak minden intézményét pocskondiázta.

Arra a kérdésre, hol tudnám meg többet a mozgalom történetéről, a következőket ajánlhatom:

Dr. Sztrilich Pál fogorvos özvegyét érdemes lenne megkeresni, Major Dezső volt orsz[ágos] vezetőisztet érdemes lenne megkeresni, él-e .

Kapcsolatot kellene felvenni az emigráns cserkészet vezetőivel. Ott több régi vezető, állítólag Kolozsváry Béla is működik. Az ottaniak visszaemlékezései, véleményei természetesen nagyon sűrű szítán rostálандók át, de még negatívumként is felhasználhatóak lennének adataik. Címüket nem tudom, Kolozsvárt nemrég láttam levélpapírjukat, de akkor nem érdekelt a címük. Az ő mozgalomuk jelenlegi helyzete is érdekes hajtása annak a reménytelen törekvésnek, hogy odakint a kivándoroltak magyar léggörcs teremtsenek maguk körül. Főleg abban tévednek azonban, hogy megkísérik azt, hogy ezt az életet a régihez is, a mostani nyugati élethez is hasonlóvá akarják tenni, így a mai itthoni magyarsággal való kapcsolatukat igen sokban tudatosan megtagadják.

Néhány barátom útján továbbra is próbálom számodra segítőköt találni, itt vidéken azonban nagyon kevés a találás valószínűsége. Érzésem szerint (a felvetett szempontokat látva) Te sokkal többet tudsz máris a rejtett történeésekről, mint mi, akik hosszú évekig benne voltunk a mozgalomban.

A feldolgozáshoz jó munkát és jó erőt kíván baráti üdvözléttel

1 Dr. Szőkefalvi-Nagy Zoltán főiskolai tanár

Gépirat, sajtókezű aláírással.

Eger, 1975. október 7.

Balogh Edgár Gergely Ferencnek

Kolozsvár, 1976. június 7.

Kedves Kartársam,

érdekes könyve az 1918-21-es baranyai kérdésről, s levele most érkezett hozzám az egyetemre, a Korunk szerkesztőségébe küldték, onnan lakásomra, hiszen én most már egyik keretbe sem tartozom, nyugdíjas lévén.

Kérdéseire szívesen felelek, már amennyiben tudok. 1.) A kanderstegi nemzetközi cserkészkonferencia alkalmából a prágai és a brünni magyar főiskolás cserkészek Szent György Köre (elnevezve Prága magyar emlékérei: a Kolozsvári testvérek hradzsinai Szent György - szobráról) levelet küldött Baden Powell Róbert főcserkésznek, melyben a csehszlovákiai magyar cserkészmozgalom sérelmeit tárta fel, és közvetítést kért a Csehszlovák Cserkész Szövetség s a kisebbségi cserkészet összeegyeztetésére. A levelet 1926 nyarán a Prágán átutazó Farkas Gyula dr., berlini egyetemi tanár vette át tőlünk, s juttatta el Molnár Frigyesnek, a Magyar Cserkész Szövetség egyik - külügyi kapcsolatokat ápoló - vezetőjének. A kedvező kanderstegi határozatokról, ugyanezen az úton Baden Powell személyes leveléből értesültünk. Ez a levél - barnás levélpapíron, a lord keze írásával s természetesen aláírásával - sokáig volt birtokunkban, szövege magyar fordításban megjelent *A Mi Lapunk* losonci diák-és cserkészújság 1926. októberi számában (az évfolyam 141. oldalán). Később, amikor a Szent György kivált a cserkészmozgalomból, s a gombaszögi táborban (1928) önálló Sarló-mozgalmat alapított, a levelet a kölcsönös tisztelet jegyében átadtuk Rády Elemérnek , aki a főiskolás cserkészmozgalmat nélkülünk, társaival együtt egy ideig folytatta. Rády régen meghalt, a levél sorsát nem ismerem.

Tudomásom szerint a kisebbségeknek kedvező kanderstegi határozatok kedvezően hatottak a csehszlovákiai magyar cserkészet alakulására s erről elég meggyőzően beszél éppen az említett *A Mi Lapunk* szerkesztője, Scherer Lajos , mindenkor kiegyenlített keresett köztünk „sarlósok” és a hagyományos

cserkészet (s azon belül különféle irányzatok) között, s a mozgalom fejlődése a lap hasábjain nyomon követhető. 1932-ben a lap megszűnt, a helyét egyoldalúan a konzervatív komáromi Táborúzt vette át.

2.) Ha kimondottan nem is bizonyítható, a csehszlovákiai magyar csérkészet nemcsak a belőle kivált Sarló és regösmozgalom irányvonalán, hanem a boy-scout keretben maradó liberális vagy konzervatív ágazatban is szembeállott a fajgyűlölő, sovén, fasiszta irányzatokkal, s haladó polgári, illetve keresztény humanizmust képviselt, s csak a bécsi diktátum s Csehszlovákia feldarabolása után került a Horthy-rendszer nacionalista kormányzati vonalára, egyre inkább kiszolgáltatva a szoldateszka tiszt-nevelő militarizmusának. (Itt jegyzem meg, hogy tudomásom szerint a magyarországi csérkészmozgalmon belül is voltak különböző áramlatok, már Sík Sándor főcsérkész-elveit sem azonosítanám Teleki Páléval, de kevésbé ismert talán a csérkészet és a népi irányzat összefüggése, például a csehszlovákiai regösmozgalom és falulátogatása, amiről Gunda Béla folklor-professzor Debrecenben bizonyára többet tudna mondani: s Karácsony Sándor pedagógiai hatása az ifjúságra szintén egy népi-demokratikus irányt jelzett, szemben a militarista-jobboldali befolyásokkal. Minderről azonban Öntől várom, könyvétől, a bővebb megvilágítást.)

3.) Arra a kérdésre, hogy miért nem tudtak demokratizálódni a csérkészmozgalmak 1945 után, nem tudok válaszolni, ha csak fel nem tételezem, hogy sokkal jobban össze voltak fűződve akár az angol „anya” mozgalommal s annak imperialista hátmögöttségével, akár a honi elbukott rendszerekkel, semhogy folytatódhattak volna. Ami azonban a csérkészet pedagógiai újításait illeti, abból sok érték átvethető, s bizonyára sok mozzanat át is került a szocialista ifjúsági tömegmozgalmakba (próbak, honismeret, táborozás, kézügyesség).

A téma immár történeti, s örvendezek, ha akár milyen kevéssel is, előmozdíthatom tájékozódását e területen. Szívesem ismétlem ifjúkoromból a régi köszöntést: jó munkát!

Tisztelettel Balogh Edgár

Kolozsvár, 1976.június 7.

Aláírt, kézírásos levél.

Gunda Béla levele Gergely Ferencnek

Debrecen, 1976. június 25.

Kedves Kolléga Úr!

Készséggel állok rendelkezésére, de emlékeim és akkori tetteim is vajmi kevesek. Emlékezetem szerint Fodor Ferenc egyetemi tanár kérésére írtam néhány cikkcskét a Fiala Magyarországba. De ennél lényegesebb az, hogy Elsüllyedt falu a Dunántúlon c. munkánkat, mint csérkészcsoapat készítettük el. Azon kívül, mint csérkészcsoapat - vezetője dr. Mády Zoltán volt, aki még él - nekiláttunk egy sárközi monográfia elkészítéséhez is, ebből azonban nem lett semmi. (Kovács Imre írt valamit a munkánkról, valamelyik akkori hétfői lapban). Kijártunk Rákospalotára is, s előadást tartottunk a munkásoknak s Fótra szintén. A Magyar Szemlében van erről a munkánkról egy cikkem (1935), amelyben azonban úgy emlékszem, hogy csak az ormánsági munkánkról írtam.

Teleki a munkánkat minden tekintetben támogatta: kötetünk összefoglalása némi kis ízelítőt ad politikai magatartásunkról. Teleki roppant nagy ember volt, jó barátja a nagy szovjet botanikusnak, Vavilovnak. Vavilov könyveit dedikálta Telekinek.

Ennyit tudok hirtelenében írni. Tudom, hogy az ilyen adatok sürgösek a szerzőnek.

Eredményes munkálkodást kívánva, szíves üdvözléttel köszönti Gunda Béla

Debrecen, 1976. június 25.

Aláírt gépirat az Egyetemi Néprajzi Intézet céges levélpapírján.

Gunda Béla Gergely Ferencnek

Debrecen, 1976. július 8.

Kedves Tanár Úr!

Még egy fontosnak tűnő emlék: a csérkészmozgalomban nagy szerepet játszott a regölés (a regös mozgalomban több mai jeles szakember is részt vett), - a mozgalom atyja Morvay Péter volt, aki a Néprajzi Múzeum ny[ugalmazott] tud[ományos] munkatársa, de most is tevékenykedik. Kérem vegye fel vele a kapcsolatot, ő bizonyára több írásos dokumentumát is őrizi a regölésnek. Muharay Elemér mozgalmáról tud-e? Ő adott ki egy ifjúsági lapot is (címét pillanatnyilag nem tudom), de Morvay Péter bizonyára tájékoztatni tudja róla. Morvayt egyébként rá kellene venni, hogy írja meg emlékeit a csérkészmozgalommal kapcsolatban.

Köszönöm jún[us] 29. levelét, s további eredményes munkálkodást kívánok sok szíves üdvözléttel

Gunda Béla

Debrecen, 1976. július 8.

Aláírt gépirat az Egyetemi Néprajzi Intézet céges levélpapírján.

Szőkefalvi-Nagy Zoltán Gergely Ferencnek

Eger, 1977. január 14.

Kedves Barátom!

Lárencz kartástól köszönettel megkaptam a rólunk, érciliumokról szóló cikkedet. Amit írsz érdekes, reális, talán azt hiányolom (erre jó lenne könyvedben kitérni), hogy mit is adott a csérkészet a pedagógiának.

Emlékszem, hogy a felszabadulás után úttörőcsapat-vezető is voltam egy ideig, a megyei úttörőtktár meglátogatott bennünket és így jellemezte a csapatot: „Olyan jó, hogy beillene egy cserkészcsapatnak.”

Az ellenforradalom után segítettem Egerben az úttörőmozgalom újjászervezését, ez ügyben Bp-en is jártam, a központban azzal fogadott az akkori főtitkár (úgy emlékszem Surányi): „Jó, hogy jössz, nézd meg, mint volt cserkész az egyik tervezett kiadványunkat.”

Egyébként az ellenforradalom után komolyan szó volt a cserkészlet újra megindításáról. Hogy ne legyen túl merész a lépés, a cserkészlet régi nevét, Őrszem-Mozgalom nevet használták egy ideig. Politikai okok miatt tértek vissza az úttörő névre. Viszonylag hosszabb ideig (a tanév végéig) komolyan volt arról szó, hogy az új úttörő tudatosan sokkal többet vesz át a cserkészletből. Sajnos nem így történt!

Ismételten köszönöm, hogy fiatalkorom lelkesen vállalt érclilomát megtisztítottad, és így mutatod be az utóknak.

Öszinte barátsággal köszönt Szőkefalvi-Nagy Zoltán

Eger, 1977. január 14.

Aláírt, kézírásos levél.

Balogh Edgár Gergely Ferencnek

Kolozsvár, 1979. augusztus 1.

Kedves Gergely Ferenc,

kérdéseire szívesen válaszolok, már amennyit mondani tudok. Vegyük sorra:

1.) Farkas Gyula rokonszenvezett a „falubarát” és „regős” mozgalmunkkal, a maga módján, Ady, Móricz, Szabó Dezső írásait is szerette, s besegítvén engem 1928-ban az Eötvös Kollégiumba, meghívott a Hárshegy Cserkészparkba is. Jobboldali, sőt Hitler-barát magatartása később alakult ki, akkor már nem érintkezünk.

2.) Előadásomat a cserkészeknek éppen a falulátogatásokról, regősmozgalmunkról, „népi” cserkészletünkről tartottam, s ez olyannyira szokatlan volt számukra, tőlem, a „felvidéki”-től bizonyára mást is vártak, hogy nem alakult ki lelki kapcsolat a tábor és köztem (akkor készültünk már az 1000 diák Ady-estjére).

3.) Levelében bizonyára gépelési hibából kimaradt egy „nem” szócska, ui. én kétszer is nem fogadtam el Teleki Pál meghívását, mert tudtam (kiszivárgott, hogy az Ady ünnepség megrendezéséről akar lebeszélni. Inkább hazautaztam, mert igazolni akartam, hogy az ünnepséget nem mi, prágiaiak-pozsonyiak rendeztetjük, hanem ez magának a magyarországi diákságnak az akciója. Azzá is vált, nélkülöm.

4.) Aradi Zsoltnak voltak csehszlovákiai kapcsolatai, a maga módján hitt egy dunavölgyi sorsmegoldásban, de befolyásolta katolikusága és nacionalizmusa is. Együtt ment velünk addig, amíg a Sarló a munkásmozgalomig nem ért. Szervezeti kapcsolataink nem voltak vele, az Ady-hívó népi mozgalomhoz nem tartozott, valamiféle hivatalos megoldást keresett.

5.) A magyarországi vezető cserkészek közül felületesen ismertem (Farkas Gyulán kívül) Faragó Edét, egy „kiscserkész” kézikönyvét méltattam is a losonci *A Mi Lapunk*-ban (még könyve címlapkliséjét is kölcsönkértem tőle), de nem hiszem, hogy a gombaszögi szakaszunkon túl velünk tartott volna. Karácsony Sándor természeténél, beállítottságánál fogva maga is népi jelleget, tájkuató jelleget igyekezett adni (az egyre militarizálódóbb irányzattal szemben) a cserkészletnek, de közvetlen kapcsolatunk nem volt, soha nem találkoztam vele. A Debrecenben is otthonos Vass László és debreceni barátja, Kertész Dániel útján azonban összeköttetés valószínű, Vass (Rozsnyóról) az 1928 előtti Szent György Kör és 1928-tól kezdve a Sarló magyarországi megbízottja volt.

6.) A magyarországi regősjárás részben a csehszlovákiai mozgalom hatására, részben eredeti - a miénkkel párhuzamos - fejlődés útján, tudtommal 1929-ben kezdődött, erről *A Mi Lapunk* először (a Karácsony-féle 101 magyar népdal üdvözlésekor) 1929 decemberében tesz említést. Senczi Szalay Mihály (nevén kívül nem tudok róla semmit). *A Mi Lapunk* 1930. januári számában ad beszámolót a magyarországi regősutakra, s közli, hogy a mozgalmat a Magyar Cserkész is számon tartja. 1930-ban (az októberi számban) Gunda Béla, ma Szegeden professzor, *Vándorlás a Sárközön* c. írásában már a szegénységre kérdez rá. 1931 januárjában *A Mi Lapunk* már Karácsony Sándortól is közölt cikket, a kapcsolat tehát egyre közvetlenebbé vált.

7.) Az 1930. márciusi „koszorú-botrány” s az 1931-es Sarló-kongresszus szocialista jellege folytán a közönségnek induló népi cserkészlet ügye elakadt, a Sarló is elvált az iskolai kezekben lévő cserkészlettől, a regősjárás betiltották, helyébe a *szociográfiai vándorlások* léptek, s ez új, most már főiskolai csoportokkal való radikális kapcsolatokat eredményezett, pl. a Szegedi Fiatalokkal s a Bartha Miklós társasággal (míg ott Fábián Dániel szerepelt).

8.) A Sarló 1931-től az ifjúsági mozgalommal s a kommunista párttal került kapcsolatba, s ha átfutott, a „népi” szakaszai hatottak is tovább, a magyarországi falukutatás és népi irodalmi törekvések már saját fejlődéstörvényeik szerint éltek tovább: ez befolyásolhatta az Ön levele szerint „1938-39-ben nagy lendülettel újjáéledő (élesztett) regős munka” kialakulását, melyről én a mai napig sem tudok már semmit. Nyilvánvalóan a.) kormányzati kisajátító manőverrel, vagy ellenkezőleg b.) a népi mozgalom ifjúsági kihatásáról lehet szó. Én 1935-től már Erdélyben élek. (Erről az időről szóló Szolgálatban c. emlékiratom.)

9.) Sík Sándorral először diák (középiskolás) cserkész koromban, másodszer 1924-ben, mint egyetemi hallgató találkoztam, idealista felfogása nem tette alkalmassá sem népi, sem szocialista irányvételünk megértésére. Az is lehet, hogy minket más országbeli magyar fiatalokat jobban féltett politikai szélsőségtől, mint saját tanítványait, akik nem mozgalmi, hanem inkább személyi intellektuális élményként éltek a baloldala jutást. Sarlóellenes kirohanásairól nem tudok.

Szóval: igazán nem tudom, ugyan mivel segíthetem tanulmányaiában. *A Mi Lapunk* évfolyamait (ahol több) irányzat egyszerre, egymás mellett, sőt egymás ellen futott, minden esetre tüzetesen át kell tanulmányoznia, s ott van Budapesten Jöcsik Lajos, Dobossy László, Sándor László - Debrecenben Boross Zoltán -, ők is adhatnak felvilágosításokat.

Oktober végén ott leszek a debreceni Móricz-tanácskozáson, majd Budapesten is, ez alkalomból majd elbeszélgethetünk.

Szeretettel köszönti Balogh Edgár

Kolozsvár, 1979. augusztus

Aláírt, kézírásos levél.

Szóllósi István Gergely Ferencnek

Kedves Tanár Úr!

Köszönöm megtisztelő levelét és felhívását. Elnézését kell kérem, amiért ilyen megkésve válaszolok, de feleségem hetek óta súlyos beteg, magam nem vagyok teljesen rendben s közben kislányom is itt tartózkodott kis unokákkal, úgyhogy nem voltam teljesen ura az időmnek. Most azonban megpróbálok kérésének eleget tenni.

Sajnos a Cserkészszövetség későbbi éveire vonatkozólag nem tudok semmi lényegeset mondani. Én 1923-ban léptem ki a BKIE csapatából, de nem az egyesületből s bár még két-három évig együttműködtem Karácsony Sándor által vezetett 100. sz. kísérleti cserkészcsapatban, semmi formális kapcsolat nem tartottam fenn a szövetséggel. Később ugyan - 1932-33-ban - Faragó Edével együtt szerkesztettem a „Vezetők Lapja”-t, de mint kívülről s inkább csak távolról figyeltem az eseményeket és az embereket. A levelében említett 1933-42 közötti időszakról pedig semmi közelebbit nem tudok, mert én a 40-es években katonai szolgálatot teljesítettem, s nem is volt lehetőségem rá, hogy betekinthsek az ügyek menetébe. Ugyanezen okból nem tudok véleményt mondani a levelében említett vezetők egy részéről (Papp Antal, Farkas Ferenc, Éry Emil), akiket jószerint nem is ismertem személyesen.

Sajnálatos tény az is, hogy dr. Batiz Dénes ny. főorvos, aki talán a legtöbbet tudna mondani a kérdéses időszakról, súlyos agyérelmeszesedésben szenved és minden szellemi munkára képtelen. De mivel pontos feljegyzéseket vezetett minden napjáról (gyorsírással), talán felesége tudna ezekből az (esetleg) áttett jegyzetekből adatokat szolgáltatni.

Szolgálhatok egy másik címmel is: Molnár László, ny. MÁV műszaki főtanácsos. Egyidejűleg írtam neki is, sőt az Ön címét is közöltem. Ő a cserkészlet őskoráról, főként az ifj. dr. Szilassy Aladár-féle kezdeményezéséről tudna adatokat szolgáltatni, továbbá az 1920-23 közötti időszakról.

Éppen most járt nálam Varga Domokos József Attila-díjas író, aki történetesen itt, Szombathelyen tart előadást s hozzájárulását kértem, hogy őt is megemlíthessem. Szívesen hozzájárult.

Az 1945 után megalakult Cserkészfiúk Szövetségének lapját a „Cserkészfiúk”-at szerkesztette s Karácsony Sándorról és János Sándorról, valamint a Szövetség működéséről sokkal többet tudna mondani, mint én, aki csak rövid ideig voltam [üg]y[vezető] főtitkára a Szövetségnek.

Mindezzel természetesen nem akarok kitérni felhívásának teljesítése elől. Csak éppen más a mondanivalóm. A következőkben megírom, amit Teleki Pálról és Sik Sándorról közölhetek, bár ez nem a Cserkészszövetségben betöltött szerepükre vonatkozik, s ha úgy tetszik, akár pletyka számba is vehető, de mindenképpen jellemzi azt a szellemet, amely sokszor áthatotta a Szövetség vezetőinek munkáját, Karácsony Sándorról részletesebben írok, mert őt egészen közelről ismertem.

Előbb azonban el kell mondanom, miben látom én a cserkészmozgalom máig is kiható és ma is értékelhető munkáját. Mindezt azonban nem a Szövetségre, hanem lényegében egyetlen csapatra, az 1. sz. BKIE-re és ennek hatására redukálva. Nemcsak azért, mert ezt ismerem legjobban, hanem azért is, mert a BKIE-nek irányítói szerepe volt elsősorban az ún. Ichthys-csapatok (protestáns jellegű csapatok) életére vonatkozólag, s mert a legtöbb új kezdeményezés innen indult ki. És itt meg kell jegyezmem azt is, hogy nem szólhatok csupán a cs[er]kész] csapatról, hanem elkerülhetetlenül szükséges a szervező testületképpen mögötte álló KIE-ről is szólnom, amely ebben az időben korántsem volt az a reakciónak minősített szervezet, mint később, a negyvenes években.

Tehát: maga a csapat minden mástól eltérőleg, nem iskolai vagy egyházi jellegű volt, hanem diák-és munkásfiúkból állott, és felekezeti volt, amiért elég sok támadás is érte. Innen indult ki az első kezdeményező lépés a falu felé. Ez már Karácsony Sándor hatására történt és éppen erre a kezdeményezésre vonatkozólag mellékelem a „Toldi György látogatóban” c. kis gyűjteményt, amely azért is érdekes, mert jó tíz évvel megelőzi a későbbi „falukutatók” fellépését. Karácsony falusi ember volt, ezt a tulajdonságát mindvégig megőrizte s magát - joggal - faluja képviselőjének tekintette, s főgondja volt, hogy diákjaival és később cserkészeivel megismertesse és megszerettesse a falut. *Kultúrigény* ébresztése a faluban, *felelősségérzet* felkeltése a *városiakban*: ez az a kettős kulcs, amely működésének kezdetétől fogva feltárja a kutató előtt a megértés útját.

Ennek szerves része volt a népdalok megismertetése diákjaival és a cserkészekkel, ebben láthatjuk a későbbi „regős” mozgalom kezdetét. Nem volt könnyű feladata. Az 1921-es első dunavecsei táborban tapasztalhattuk, mennyire csökönnyösen ragaszkodnak a fiúk a megszokott, nagyrészt közismert katona-nótákból vagy műnépdalokból átalakított silány cserkészsnótákhoz, és kocsmai hangulatnak minősítették, amikor valódi népdalokkal találkoztak. Ma már ez szinte nevetségesen hat, de akkor komoly küzdelmet jelentett számunkra.

Nagy segítségére volt ebben zene-elméleti képzettsége és jó hangja is, s nem utolsó sorban az, hogy igen sok népdalt ismert, s ezekből az alkalomhoz illően választhatott.

Külön hosszasan kellene írnom a tábornozásról. De csak annyit említek meg, hogy tudtommal ő volt az első, aki ezeknek művészi formát és egységet adott. Néhány megjelent nyomtatásban is (pl. a mellékelt „Toldi György látogatóban” c. kis összeállításban található), ezek azonban alig adnak helyes képet arról, mit is jelentett egy-egy ilyen tábornozás. Amint a színdarab is akkor kel igazán életre, ha előadják, ezeken a tábornozásokon is részt kellett venni, hogy hatásukkal megismerkedjék valaki. Bár gondos előkészítés előzte meg őket, tulajdonképpen a „commedia dell arte” sajátságos típusát képviselték. Valamennyi rögtönzés volt, amelyben hallgatóság és szereplők egygyé olvadtak, és az előadók személytelenül szerepeltek. Egy-egy vers csak úgy belemondódott a tűzbe, nem volt fontos, ki adja elő, az egységes hangulat kialakítására szolgált.

Hogy csak egyetlen példát említsék: az 1922-es második dunavecsei táborban például előadtuk „Az ember tragédiája” bevezető színet. Minden különösebb előkészület nélkül, egyetlen olvasópróbával. Felejtethetlen élmény volt, amikor a tábornoztól alulról megvilágított hatalmas fák alól innen is onnan is felhangzottak a Tragédia bevezető sorai: „Dicsőség a magasban Istenünknek, Dicsérje őt a föld és a nagy ég...” és így tovább végig az egész szín szövege. Maga Karácsony is bevallotta utólag, hogy soha a Nemzeti előadásain nem érezte azt a mély áhitatot, valósággal megrázkódást, ami ekkor elfogta. És mindez minden rendezői közreműködés és sugó közreműködése nélkül. Már az magában véve is elismerésre méltó, hogy akadt a táborban hat-nyolc olyan fiatalember (egyetemi hallgató és középiskolás diák), aki minden különösebb előkészület nélkül erre a feladatra vállalkozhatott. Mindezt és a klasszikus tábornozási felhasználását megírtam 1932 vagy 33-ban, a Vezetők Lapjában.

Az 1922-es dunavecsei tábor különben vezetőképzés céljait is szolgálta, azért aránylag nagy létszámú volt, sokan vettek részt benne más csapatok idősebb tagjai közül, vidékiek is. Összel ezt a vezetőképzést egy hetenként tartott szeminárium-féle egészítette ki.

Egy másik nagyfontosságú esemény volt a dunapentelei (ma: Dunaújváros) ásatások lebonyolítása. A római Intercisa temetője volt ennek színhelye, s a Nemzeti Múzeum szűkös anyagi eszközeire való tekintettel cserkészek végezték. Ez volt - tudomásom szerint - Magyarországon az első munkatábor. Ennek nem Karácsony, hanem dr. Oroszlán Zoltán és dr. Zsinka Ferenc volt az irányítója. (V. ö. erre vonatkozólag Oroszlán cikkét a Magyar Cserkész 1921. május 1-i és Zsinka beszámolóját Az Erő 1923. január 15-i számában. Tudtommal sem a következő években, sem később nem követték ezt a példát) Elnézését kell kérem, ha gondolatmenetem nem töretlen, de ismételten félbe kellett szakítanom levelemet - többször napokra is - s így nem könnyű visszatálnom az eredetileg megpendített témához. Közbevetőleg hadd említssem meg, hogy írás közben kaptam levelet Molnár László barátomtól, akiről az előzőkben már szóltam, s hogy az ön munkáját megkönnyítsem, levelének lényeges részeit lemásolva mellékelem.

A második dunavecsei tábor parancsnoka Molnár László volt, ő vezette a fiúk ásatási munkáit is, sőt, egészen csendben egy vízbeesett fiút is kimentett, aki hazatérésekor beleesett a dunavecsei sziget és a part között húzóód gátról a Dunába.

Karácsony Sándor jellemzésére visszatérve meg kell említenem, hogy kitűnő előadó volt. Előadó, ismétlem és nem szónok (bár annak sem volt utolsó). Már az első pillanatokban megtalálta a kapcsolatot hallgatóságával, s mondanivalójával és előadásmódjával mindvégig le tudta kötni. Egy-egy találó mondását vagy hasonlatát olykor hetekig-hónapokig emlegették hallgatói.

Írói munkásságáról és stílusáról nem szólok, mert ez igen messzire vezetne. Csupán annyit kell megemlítenem, hogy Az Erőben fejtette ki munkásságának legjavát, de a Protestáns Szemle, a Magyar Ifjúság s később a Református Figyelő (amelynek címe később Ref[ormátus] Életre változott) állandóan hozta cikkeit. Szerkesztői tevékenysége is részletesebb méltatást igényel.

Nyelvtudásáról csak annyit, hogy mikor később, 1934-ban négyesben Svájcban jártunk, meggyőződhattünk róla, hogy a német hallgatóságot valósággal elbűvölte. „Aber Herr Professor, Sie bemeistern ja unsere Sprache!” - mondotta fülem hallatára az egyik német ifjúsági vezető. Pedig a svájciak igazán igényesek voltak.

Egyetemi tanulmányait részben Bécsben, részben Genfben végezte. Francia nyelvismeretéről nem szólhatok, de tanúja voltam annak, hogyan tanult meg angolul, már meglelt férfikorában. Akaraterére legjellemzőbb, hogy bár háborús rokkant volt, és állandóan két bottal járt, a leghosszabb túrákat is bírta, sőt megtanult úszni is, ennek eredményeképpen egy időre még botjait is elhagyta, de idősebb korában megnövekedett testsúlya ismét szükségessé tette, hogy igénybe vegye őket.

Lobbanékony, hirtelen haragra hajlandó természetű volt, de fékezni igyekezett magát, s még tanítványai szemrehányó megjegyzéseit is figyelembe vette. Volt azonban a hangjában valami belső tűz, amiért sokan idegenkedtek tőle.

Hadd említsek meg itt még valamit, amiről a hozzá közelálló is csak a harmincas évek közepe táján vettek tudomást. Volt a látásában valami abnormis, aminek következtében másként látta a dolgokat, mint más emberek. Síkban és nem térben látta a világot. Említett 34-es svájci utunk alkalmával ő maga is meglepődött azon, mennyire másként látja az önkéntes korából ismert tiroli hegyeket azon a szemüvegen át, amit kevéssel előbb szemorvosától kapott. Addig „tülkompenzálta” fogyatkozását, ezért volt pl. a katonaságnál is kitűnő távbecslő. Ez az abnormis látás talán megmagyaráz egyet-mást (de nem mindent!) a szokásostól eltérő felfogásáról.

Karácsony Sándorról egyébként összefoglaló képet adott Szathmáry Lajos is a Confessio 78/1. számában. Ugyanő hívta fel a figyelmet arra is, hogy „Karácsony Sándor nevelőmunkáját igen pozitívan méltatja a Világosság című marxista folyóirat 1976 évi 89. számában Lendvai Ferenc.” Tehát nemcsak a cserkészetre vonatkozólag foglalkoznak vele.

*Sík Sándor*ról nem szándékozom részletesebben írni. Ezt hozzá közelebb állók végezhetnék el. Elmondok azonban két kis történetet, ezek - azt hiszem - jobban jellemzik Sík helyzetét, mint bárminő leírás.

Még 1920 tavaszán vagy a nyár elején történhetett, hogy a mai Moszkva-téren, ahol akkor a BBTE sportpályája volt, valamilyen cserkészünnepélyt tartottak. Ezen az ünnepélyen megjelent Horthy is. De hogyan?

Tudni kell hozzá, hogy a sportegyesület klubépülete a Várfook utca eléggé lejtős oldalában úgy volt beépítve, hogy az épületen át szinte észrevétlenül lehetett a klubház előtt elhúzóó 8-10 méter széles teraszra bejutni. Nem tudom, a rendezőség gondatlansága okozta-e vagy az időpontot nem rögzítették pontosan, de váratlanul felbukkant Horthy alakja a teraszon. Senki nem várta, senki nem fogadta. A sporttelep távolabbi részén még játszottak, futkároztak a fiúk, a zenekar nem volt a helyén, nem volt ott a fogadóbizottság sem. Horthy morc képpel nézett körül, amikor hirtelen ott termett mellette Sík Sándor, aki akkor, azt hiszem, társelnöke volt a szövetségnek, s fiúk elhelyezkedtek valahogyan, felhangzott a Himnusz s a főméltóságú úr elhelyezkedett egymás mellett egy-egy karosszékben. Talán csak húsz centiméterre voltak egymástól, de egy egész világ választotta el őket.

Hogy valóban elválasztotta? Arról Faragó Ede elbeszéléséből volt alkalmam meggyőződni. Ő mesélte el, hogy 1932-ben vagy 33-ban, gondolom az operaházi március 15-i ünnepély alkalmával, midőn Sík, mint a szövetség tb. elnöke szintén jelen volt a fogadóbizottságban, Horthy hangosan, úgyhogy Síknak is meg kellett hallania, azt a kijelentést tette: „Még mindig itt van ez a zsidó!”

Teleki Párolt azt olvastam egyszer a Népszabadságban, hogy a cserkészlet volt a hobbija. Nem hiszem. Sokkal több volt annál. Nem sokszor találkoztam vele, nem is ismertem közelebbről, de az volt a véleményem, hogy a cserkészlet és a többi ifjúsági mozgalom (KALOT, KIE) felhasználásával szeretné sürgősen, szinte máról-holnapra helyrehozni egy elhibázott politika hiányosságait. Sürgősen, majdnem kapkodva igyekezett évtizedek mulasztásait helyrehozni, későn, s nem is mindig a legmegfelelőbb munkatársak segítségével. Tragédiája az volt, hogy ez a későn-jött felismerés akkor már semmi komoly reménnyel nem biztatott.

Ismétlem: nem a cserkésztevékenységéről írok, - ezt alig ismerem -, hanem egy más vonatkozásban szerzett tapasztalatomról akarok beszámolni.

1939 végén vagy 1940 elején a KIE Szövetség részéről küldöttséggel kerestük fel az akkori kultuszminisztert a minisztérium Hold-utcai palotájában. A küldöttség tagjai: Teleki László, a Szövetség [ü]gy[vezető] elnöke, Pógyor István nemzeti titkár, Bíró György a budapesti KIE akkori elnöke, Karácsony Sándor és én, mint a Szövetség sajtóelöládója nem cserkészügyben jártunk Telekinél, hanem a KIE-ház ügyében. Teleki Pál először Teleki Mihály, akkori földművelésügyi miniszter állapottáról kérdezte Teleki Lászlót, akinek Mihály a bátyja volt, majd hosszasan elbeszélgetett velünk a KIE ügyeiről. Mindez azonban nem lényeges. Említésre méltónak azt a levelet tartom, amelyet nem sokkal a kihallgatás után Pógyortól vagy Bírótól kaptam meg, azzal, hogy a levél tartalmát minél szélesebb körben ismertessem.

A több gépelt oldalra terjedő angol nyelvű levél nyilvánvalóan Teleki Pál fogalmazványa volt s bár nem volt aláírva, világos volt, hogy az ő felfogásának adott hangot. Egy amerikai egyetemi tanár kollégájához írta, aki felháborodottan kérdezte meg tőle, hogy elismert tudós létére hogyan adhatta oda nevét, mint kultuszminiszter az első zsidótörvényhez, amely röviddel ezelőtt került be a törvénytarba .

Teleki Pál a levél első felében erre igyekezett magyarázatot adni. Azzal, hogy az 1868-as emancipációval egyidejűleg elmulasztották lezárni a határokat a további beözönlés előtt, s ezt kellett most, utólag s jóval később pótolni. A levélben azonban nem ez a legfontosabb.

Tulajdonképpen a levél második fele az, ami érdekes, mert olyan oldalról világítja meg Teleki magatartását, amerről eddig - tudtommal - nem vizsgálták. Elmondja ti., hogy a magyarságot ezeréves történelme folyamán három nagy veszedelem fenyegette: a tatárjárás, a török hódítás és a német előretörés. A továbbiakra csaknem szó szerint emlékszem, ezért megpróbálom idézni: „A tatárok nagy pusztítást műveltek, de messziről jöttek, hamarosan kitakarodtak, s az ország felépült a tatárdúlás után. A törökök százötven évig éltek a nyakunkon, de indolens keleti fajta lévén, nem is törekedtek arra, hogy pillanatnyi érdekeiken túlmenőleg változtassanak az ország képén.” Pont. A németekről egyetlen szót sem szól, és mindennél többet mond.

Ez a veszedelem tehát fennáll ma is, sőt minden eddiginél nagyobb, de nem tanácsos róla beszélni.

Ő maga is érezhette, hogy ez a tragikus dilemma megoldhatatlan. Halálra szánt ember volt. Valamelyik bizalmasabb emberétől hallottam, hogy mikor miniszterelnök korában figyelmeztették, ne sétálgasson esténként egyedül a Vár néptelen utcáin, minden kíséret, őrizet nélkül, mert még lelövik, száraz hangján vetette oda: „Az volna nekem a legjobb.”

Kedves Tanár Úr! Végére értem igen hosszúra nyúlt levelemnek, s ha minden jóakaratom mellett sem tudok mindenben megfelelni a várakozásának, nem egészen rajtam múlik. Ígérem, ha a „Beteg világunk” anyagával előrehaladok, Szathmáry Lajos útján el fogom Önhöz juttatni, bár nem egészen abba a témakörbe tartozó anyagot nyújtja majd, amellyel Ön foglalkozik .

Befejezésül arra kérem, hogy a mellékelt „Toldi György látogatóban” c. írást - mivel nincs belőle másolatom - Szathmáry Lajosnak juttassa majd vissza. Ő majd továbbadja azoknak, akikkel szintén szeretném megismertetni az anyagát.

Abban a reményben, hogy némiképpen elősegítem munkájában, kívánok további jó munkát és sok sikert.

Szívből köszönti készséges híve Szöllösi István

Szombathely, 1979. október 15.

Gépirat, kézírással javítva és teljes névvel aláírva.

Szöllösi István Gergely Ferencnek

Szombathely, 1979. november 5.

Kedves Ferenc Öcsém!

Azt hiszem, rövid levélbeli ismeretségünk ellenére is elhagyhatjuk a formáságokat.

Okt. 19-i leveledre azonnal akartam válaszolni, de sok akadály jött közbe. Feleségem még mindig súlyos beteg, egy hétig kórházban volt, de szombat-vasárnapra hazaengedték, de csak azért, hogy ma reggel újra bemenjen, ezúttal a sebészetre. Epekövet állapítottak meg nála, még hozzá olyan helyen, hogy a hólyag bármikor elzáródhat, s akkor még súlyosabb komplikációk állhatnak elő. A műtét tehát elkerülhetetlen. Még nem tudjuk, mikor, de valószínűleg a hét első napjaiban kerül rá sor. Reméljük eredményes lesz. Megnyugtató, hogy az a professzor fogja operálni, aki két évvel ezelőtt ileus-szal (bélbénulás) engem is operált, s akinek orvosi és emberi magatartásáról a legjobb véleményem van.

Időközben előkerült két régi, de befejezetlen írásom, amit még 7-8 évvel ezelőtt kezdtem meg, s történetesen Sík Sándorra és Teleki Pálra vonatkozik. Nem igen mondanak ugyan semmi lényegeset, befejezésüket meg sem kíséreltem, mert mondanivalóm lényegét múltkori levelemben már elmondtam, úgyhogy az mintegy kiegészíti ezt a néhány lapot. Legfeljebb annyit kell hozzátennem, hogy Karácsony Sándor Síkkal ellentétben több lehetőséget fedezett fel a cserkészletben, hogy a fiataliságot a faluhoz közelebb vigye, azzal megismertesse, s a falu kulturális életének fejlesztésére rá is nevelje.

Hosszas és ismételt kutatás után végre sikerült felfedeznem a Magyar Cserkész 1921-es évfolyamának 24. lapján azt az (egyébként eléggé gyengén sikerült) fényképet, amely Sík Sándort és Horthyt együtt ábrázolja. Eléggé eldugták. Szó szerint közlöm az alatta levő rövid kis hírt: „*A kormányzó a cserkészletlétkai versenyen.* (Jobbra tőle dr. Sík Sándor, balra Demény államtitkár.) Okt. 18.-án a budai szenatéri pályán a budapesti csapatok részére tartott versenyen megjelent fővédnökünk *Horthy Miklós* kormányzó úr Ófőméltósága, akinek megérkezésekor a katonazenekar a Himnuszt játszotta. Utána rögtön, pontban 3 órakor kezdődött a verseny, mely mintaszerű lebonyolítás folytán 3/4 5 órakor a kulacsadogató versennyel véget ért. Ófőméltósága ekkor a csapatok tomboló éljenzése mellett a Szózat hangjainál kíséretével elvonult. A díjakat Demény Károly államtitkár úr osztotta ki. A legtöbb díjat a 123, 18, 11, 4, 21 és 13 csapatok nyerték.”

Be kell vallanom tehát, hogy az időpont megjelölésében 1-1^{1/2} évet tévedtem, Sík Sándor sem társelnök volt, hanem a szövetség elnöke, mondanivalóm többi részét azonban változatlanul fenntartom.

Szathmáry Lajos legutóbbi leveléből értesültem, hogy ő válaszolt ugyan Mátrai főmedvényére s cikkét be is küldte a *Confessio*-nak (ez a Magyarországi Ref. Egyház negyedévi szemléje, de nem közölték/ vagy nem merték közölni?) Ugyanő írja, hogy dolgozik a „Szabadművelődési Tanács” négyévi munkájának történetén, ennek Karácsony elnöke, Szathmáry pedig tagja volt, de hogy mennyire haladt munkájával, nem tudom.

Egy másik közös barátunk (Sebők Lajos) okt. 29-i levelében pedig arról értesített, hogy egyik azóta elhalt barátunk hagyatékában találta meg a „Pedagógiai Szemle 1974/10. példányát, melynek 935. oldalán Vaskó László c.-ben röviden említi, hogy (1944?) a vitézi szék kapitánya ellenezte Révész Imre [református] püspök által javasolt Karácsony kinevezését egy professori állás betöltésére.” Ő tehát a régi rendszerben sem volt grata persona. Arról is tudok, hogy 1939-ben vagy '40-ben nemzetgyalázási pert akartak ellene indítani.

A „Beteg világnak” kidolgozásával - ha lassan is - haladok. Ebben lépten-nyomon szó esik majd Karácsonyról. Amint már ígértem, Szathmáry Lajos útján eljuttatom Hozzád is.

Elnézést kell kérnem, amiért a múltkor nem adtam meg Varga Domokos címét, ezt azonban kérésemre, Sz[athmáry] L[ajos] pótolta.

Jó munkát kívánva szívből köszönt Pista bátyád

Szombathely, 1979. november 5.

Gépirat, sajátkezűleg írt keresztnévvel jegyezve.

Szóllósi István Gergely Ferencnek

Szombathely 1980. szeptember 5.

Kedves Barátom!

Tegnap érkezett táviratod meglepett ugyan, de nem túlságosan. Elvégre a gyorsaság századában élünk, és mit csodálkozunk azon, ha az alatt az idő alatt, míg egy gyerek világra jön, egy levél is meg érkezik Szombathelyről Budapestre. De félre a tréfát, hadd említsem meg, hogy az említett levél másolatát hiába kerestem levélgyűjtőmben, mert időközben - több más levéllel és irattal együtt - elküldtem Sárospatakra, aholis a „Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei” keretében Dr. Ujszászy Kálmán professzor végzi, pontosabban irányítja, a századelő egyházi és ifjúsági mozgalmaira, tehát a cserkészmozgalomra vonatkozólag is, az anyag összegyűjtését. (Pontosabb címét is megadom: Dr. U. K. Sárospatak, Rákóczi út 1. 3950). Velem együtt sokan mások is neki küldik el a cserkészlet múltjára vonatkozó anyagot, úgyhogy már nagyon kiadós forrásanyaggal rendelkezik. Elhatározott szándékom ezt az anyagot további részletekkel is gyarapítani, s csupán a körülményeken múltott, hogy ezt eddig csak részben tehettem meg.

Írtaim rendezése során újabban sok olyan anyag kerül elő, amit már régen elveszítettnek véltem s amely „A másik forradalom”-ban írottakat dokumentumszerűen is alátámasztja. Hadd említsem meg itt legalább Bing Ede [János]. kis füzetét, amely „A cserkészlet útmutatója” címen az Athenaeum kiadásában jelent meg év nélkül ugyan, de megállapíthatólag 1913-ban, mint a Gömöri Jenő szerkesztésében megjelent Modern Könyvtár 305-307. füzeté, s amely - tudomásom szerint - az első magyar nyelvű könyv, amely a cserkészlet ismertetésével foglalkozik.

Még érdekesebbnek tartom ennél annak a „Meghívó”-nak szó szerinti szövegét, amely mutatja, hogy az akkoriban divatosá váló turánizmussal szemben hogyan igyekezett az 1. sz. BKIE cserkészek és a nagyközönség felvilágosítását szolgálni a magyarság eredetének kérdésében, s amely azt is mutatja, milyen előkészületek előzték meg a dunapenteleai ásatásokat, az első magyarországi munkatábor megszervezését .

Talán nem érdektelen, ha megemlítem, hogy más csapatok ugyanakkor táncmulatságokat rendeztek, mint ezt a nálam lévő meghívók bizonyítják. Vigyázni kell tehát és erősen különbséget tennünk, ha általános következtetéseket akarunk levonni a rendelkezésre álló adatokból.

Dr. Szathmáry Lajos külön levelezőlapon hívta fel figyelmemet a Pedagógiai Szemle f. évi 7/8. számában megjelent cikkre , amelyet lehetőleg rövidesen el fogok olvasni.

Levelem hosszabbra nyúlt, mint eredetileg gondoltam, de ha már egyszer írok, legyen valami magva is soraimnak.

Szíves szeretettel üdvözöl Szóllósi István

Szombathely 1980. szeptember 5.

Gépirat, sajátkezű aláírással.

Surányi László Gergely Ferencnek

Perbál, 1980. október 29.

Mostanában ritkábban járok be a múzeumba , azért írok késve. Kérdéseiddel nagy gondot okozol, mert igen rossz a memóriám. Karácsony Sándor 1948 koratavasán vagy késő télén halhatott meg , mert utána közvetlenül távolítottuk el Jánosit . Ez is tavasszal volt, arra biztosan emlékszem, mert engedély nélkül

örsvezetői táborot szervezett. Ez volt az indok az eltávolítására (húsvéti szünet!).

Färber Jóskára körülbelül három hónappal később került sor. A kongresszuson, amely engem választott meg elnöknek, már csak vendégként vett részt.

Talán ezekből az adatokból tudsz valamit pontosítani. Kíváncsian várnám már dolgozatod .

Sokszor üdvözlől: Surányi László

Perbál, 1980.október 29.

Gépirat, sajtókezű aláírással.

Kölley György Gergely Ferencnek

1980. december 20. München

Köszönöm a levelet. Sajnos a jelzett dolgokban nincs módomban valamit is írni. Illetve írnival[ó] lenne sok, írni is tudnék, - de ennek csak akkor lenne értelme, - ha őszintén megírhatnék mindent a magyar cserkészlet otthoni utolsó éveiről, a vezetők kálváriájáról. Ezt meg nem lehet. Így az emlék, emlék marad, s élünk a ma, szép, fejlődő és eredményekben gazdag munkájának!

Szeretettel kíván Isten áldotta Karácsonyt és Újesztendőt Kölley György

Gépirat, sajtókezű aláírással, karácsonyi képeslapon.

Dr. Pierre Gros Gergely Ferencnek

Párizs, 1989. október 15.

Kedves Gergely Ferenc!

Köszönettel vettem kézhez szept. 18-i sorait. Mellékeltem: - a 27-es csapat történetét - levélmásolat a London-i Baden Powell House okmánytárossával. Nekik küldtem el pár éve az 1928-as Birkenhead-i jamboree-ről az angol sajtóban megjelent cikket a magyar részvételtől, a Magyarországi - napilap - különszámát az 1937-es gödöllői Jamboree-ről, valamint a Magyar Cserkész pár számát. Ekkor még nem lehetett előre tudni, hogy a magyarországi változások a cserkészletet is érinteni fogják, így biztos helyre akartam juttatni az anyagot. Ha legközelebb Magyarországra fogok jönni, át fogok adni fényképmásolatokat egy a Le Monde (legfontosabb francia napilap)-ban megjelent hirdetésről. Az 1937-es Vogelenzang-i (Hollandia) Jamboree „badge”-jét küldtem el a New York-i gyűjtőnek. A Moisson-i (1947) Jamboree badge-jét nem tudtam megszerezni.

Szívélyes üdvözléssel Gros

Párizs, 1989. október 15.

Gépirat, a sajtókezűleg írt vezetéknévvel jegyezve.

Neogrády Béla Gergely Ferencnek

Seiersberg (Ausztria), 1990

Kedves Cserkésztestvérem!

Nagy érdeklődéssel olvastam cserkészletünk történetét - és félek, hogy sok minden újból megismétlődik. Általában - innen nézve - az az érzésem, hogy mindaz a gondolat és nézet amit 1949 után mindegyikünk igyekezett az átélés reményében elátni magában az most mind feltör anélkül, hogy bárki is észrevenné, hogy közben 1990-et írunk...

De nem ezért írok.

Könyvedben szerepel nagybátyám Hermann János, aki 1942-ben Bányára magyarosított, felvéve anyja nevét. Pécsett a női klinikán volt majd Szabadkára került, 1946-ban Veszprémbe. Arra emlékszem, hogy cserkészkalapját feketére festette, és mint civil „díszit” hordta.

Teleki halálával kapcsolatban kezdettől fogva azt vallotta, hogy az nem volt öngyilkosság. Már Grazban éltem (és közben magy. cst. lettem), amikor levélben kérdeztem meg, hogy hogy is volt szerinte az öngyilkosság. Levelét teljes egészében mellékelem kópiában. Ebből megtudhatod T. utolsó napjait is, amit hiányolsz könyvedben.

Nagybátyámnak mesélte Teleki Géza (a fia), hogy pár hónappal a halálos eset előtt szokása szerint meglátogatta apját, közben az telefonált, mert hívták, és magából kikelve ordította a telefonba, hogy amíg ő él addig „erről szó sem lehet”, utána percekig tartott, amíg TP megnyugodott, és tovább beszélgettek. Szokásához híven nem kérdezte apját, hogy ki hívta.

Azt hiszem, hogy Lengyel altgy-tól tudom, aki itt él Graz-ban, hogy Telekit, ami a német Jugo elleni, csak utólag állították kész tények elé. Azt állították, hogy a koronatanácsot hirtelen kellett összehívni, és ő nem volt elérhető - holott aznap Pesten volt, és bárhová ment, a titkársága mindig tudta hol van, de ott nem érdeklődtek... Lengyel szerint Teleki konfliktusa akkor kezdődhetett, amikor az angolok nem hivatalos úton kérdésére azt közölték vele, hogy ahogy tud, próbájon a németekkel kiegyezkedni, mert geográfiai okokból Magyarország nem számíthat angol segítségre.

Ennyit Telekiről.

Beszélgetéseink alkalmával megkérdeztem nagybátyámat, hogy mi volt a zsidóprobléma cserk. vonalon. Szerinte csak egy probléma volt azt pedig a pubertás. Addig nagyon jó cserkészek voltak, de akkor jött a szekszualitás, és arra intenzívebben reagáltak, és gyakorlatilag megszűnt számukra a cser. munka.

Itt úgy a magyar, mint az osztrák csapatoknál koedukáció van, én ezt ismerem magyar részről, lányom osztrák csapatban van, de probléma nem adódott eddig sem táborban sem az évi munka idején. Csak az órsók tisztán fiú vagy leányórsók. Ez volt az a pont, ahol nagybátyám gondolatban nem jött velem.

Több információval egyelőre nem szolgálhatok, de ha vannak kérdéseid, szívesen válaszolok, mindent szabadon használj, ahogy tudsz. (A háborút, mint elemista értem meg, sokat megjegyeztem, és sokat hallottam otthon, utólag aztán, ha találkoztam olyanokkal, akik akkor felnőttként benne éltek a dolgokban, igyekeztem mindent „kiszedni”).

A közelgő ünnepekre Isten áldását kérem Rád és az Újesztendőre is.

Jó munkát! N. Béla

Ui. A levélben nincs benne, de nagybátyám mesélte, hogy a közös lelki gyakorlat után részt vett a közös misén és áldozáson. Azt hiszem a halála napján vagy előtte volt. Ezt ki lehet számítani.

Seiersberg 1990 (?) A levél keltezéséről a postai bélyegző sem árulkodik.

Gépirat, sajátkezű rövidített aláírással.

Melléklet

Bárány János Neogrády Bélának

Veszprém, 1965. szeptember 4.

Kedves Bélám!

Nagyon szívesen állok rendelkezésedre a T. P. ügyben, mert emlékeim még ma is élénken élnek bennem. A húsvét előtti időben - a pontos dátumra már nem emlékszem - én már Pécsen működtem. Barátaimtól értesültem, hogy a Budapesten tartott cserkész lelki gyakorlaton ő azt kérte a szónoktól, hogy a következő összejövetelt kezdjék pontosan, annak ellenére, hogy ő valami hivatalos ügy miatt késni fog. Vallóssága nem a szokásos főúri bigottság volt, hanem teljesen áthatotta lényét és cselekedeteit, ami már eleve az öngyilkosság ellen szól. Ezt a tulajdonságát jól ismertem, mert mint öregcserkész főelőadó számtalanszor voltam vele együtt táborban, tanácskozáson és magánéletében. Ami az esetet illeti, több furcsaságról számolhatok be. Amikor másnap lesújtva, előzetes megbeszélés nélkül összegyűltünk, az egyik fiú azt kérdezte tőlem: vajon balkezes volt-e? Az újságokban ui. az állott, hogy koponyán a bemeneti nyílás a bal halánték tájon van, és a kimeneti nyílás, hatalmas roncsolással, a jobb oldalon. Orvosi megállapításaim szerint azonban ő nem volt balkezes. Amikor társaimmal a ravatal mellett díszőrséget álltunk, és utána összegyűltünk, mind a nyolcunknak az volt a véleménye, hogy ő nem lehetett öngyilkos. Még egy momentumról tudok beszámolni. Egyik min. titkár barátom, aki hosszabb ideje volt az ő titkára, meghívást nyert az ilyenkor szokásos koporsó lezárási szertartáshoz. A jegyzőkönyv felvételénél megjegyezte, hogy érkezésekor a koporsó már le volt zárva és ólmozva. Természetes, hogy ezt a megjegyzést nem vették jegyzőkönyvbe, de a tény ismét gyanús.

A gyilkos személyének megállapításában igen jelentős tényező, hogy lakása előtt a szokásához híven állandóan rendőrposzt állott, és ismeretlen egyének az ő tudtán kívül aligha mehettek be az épületbe. Többünknek véleménye szerint nem a németek voltak a tettesek, hanem Milotay-nak a köre, aki az Ébredőknek, a náci elfutóinak volt egyik vezére és lapjuknak főszerkesztője. A tettes valószínűleg ebből a klikkből került ki. További momentum az, hogy néhány nappal az eset után eltávolították inasát és szakácsnőjét, akiről az a hír járta, hogy fecsegtek.

Mind ezek ellenére egyetlen momentum van, amely az öngyilkosság mellett szólna. Egy alkalommal felhívott a lakására, és amikor a dolgainkat elvégeztük, rámutatott az íróasztalára mondván: ez az az íróasztal, amelyiken nagybátyám a '67-es ellenzék vezére, a felirati vita vezérszónoka, miután másnap elmondandó beszéde, nemzetiszínű szallaggal átkötte az asztalon maradt.

Egész részletesen írtam le a dolgokat, laikus módon, nem tudom, mit tudsz belőle felhasználni.

Ui. jellemző az is, hogy a halotti jelentés aláírását Winter tz ... sebész professzor megtagadta, azt csak a temetés alatt írta alá Bakay sebész prof[esszor] és egy ismeretlen rendőr orvos. J.

Veszprém, 1965. szeptember 4.

Gépirat, az utóirat kivételével, keresztnévvel jegyezve.

Dr. Cseley Pálné Festetics Ilona Gergely Ferencnek

Budapest, 1991. április 28.

Igen tisztelt Uram!

Olvasván kitűnően összeállított hézagpótló könyvét, úgy találtam, hogy a Szövetséget nyugtalanító fővárosi cserkészcsapatok munkásságát illetően, tévesen, vagy alig tájékoztatták. 1922-ben a polgármesteri hivatal, még pontosabban ennek utasítására Zilahy-Kiss Jenő tanügyi tanácsos a VII. oktatásügyi osztályban dolgozó édesapámat, gróf Festetics Pált bízta meg a cserkészet szervezésével. Ebbe a csoportba kimondottan székesfővárosi iskolák tartoztak. (A Szövetség, amint a könyvből is kiviláglik, erősen papi befolyás alatt állott, csapatai az egyházi és állami gimnáziumokból kerültek ki.)

A székesfővárosi községi csoportvezetőhöz, vagyis édesapám irányításához tartozott:

106 népiskola (elemi) innen kerültek ki a farkaskölykök. 24 polgári fiúiskola, 27 polgári leányiskola - a leánycserkészetről majd később. 2 főgimnázium. Báró Eötvös József IV. Reáltanoda 7. Vörösmarty Mihály VIII. Horánszky u.11. 4 leánygimnázium, 16 fiú iparostanonc-iskola, 5 leány iparostanonc-iskola, 6 kereskedelmi fiú és 4 leány kereskedelmi iskola és még sorolható lenne, minden a Székesfőváros VII. ügyosztályához tartozó oktatási intézmény, árvaház, gyermekotthon, hogy csak egyet említsek a kiváló József fiúárvaház (onnan került ki Liber Endre alpolgármester is).

Az adatok helyességének utána lehet nézni a minden évben kiadott Budapest Székesfőváros Közoktatási Alkalmazottainak Címtárában. Nekem az 1943-as maradt meg, de biztosan található, ha máshol nem, a Széchenyi könyvtárban.

1922-ben a cserkészet még gyermekcipőben járt. Azt bizony meg kellett szervezni. Vezetőket, tisztet ki kellett képezni, [a]mi teljesen a Szövetség szabályai szerint történt. A tanfolyamokat édesapám tartotta, minden szál az ő kezében futott össze, ez magával hozta a „főparancsnoki” címet, mit nem ő adományozott sajátmagának, hanem természetszerűleg került ki a közösségből, mert hiszen az is volt.

A Fővárosnak igen fontos volt, a rábízott ifjúságot a Cserkész törvények szellemében nevelni. Idetartozott az a nem elhanyagolható szempont, hogy a város poros utcáiból nyaranta legalább 3 hétre tiszta, jó levegőre kerüljenek a gyerekek, s megismerkedjenek az ország részeivel hová különben nem igen kerülnének el. A nyári táborokat, hangszülőzom, hogy a fővárosi csapatoknál, teljes egészében édesapám szervezte. Országjárás előtt térképpel a nagy asztalon, azután személyesen a jó kis Fiat autóval, Károlyi Imre Fehérvárcsurgón, Hunyadi grófok Balatonöszödön (akkor az csak legelő volt), Berényben, és más nagybirtokosok, akik csak hallottak a cserkészetről szívesen engedtek át területeket. Falvakban bíróval, pappal kellett megbeszélni a helyet, ellátást, tej, kenyér, hús, stb. mit a csapatok természetesen megfizettek. A gyerekek számára minimális, vagy semmi hozzájárulást sem jelentett, a Főváros fizette a költségek tetemes részét. De táborba csak az szállhatott, kit az iskolaorvos előzőleg megvizsgált, s egészségesnek talált.

A 30 személyes sátrakat a Honvédelmi Minisztérium adta kölcsön. Az csak természetes, hogy azok felállítását a tényleges katonák tanították meg a fiúknak. Hasonlóképpen a tűzhely földbe ásását is. Ezt a tudást aztán a csapatok tovább adták egymásnak. A szalmazsákját mindenki maga tömte, ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát alapon.

Ki kell térjek az 50-ik oldalon említett „Jamboree”-ra is. A Káposztásmegyeri Vízművek tanácsnoka, igen fontosnak tartván a cserkészetet, engedett át egy nagy területet - hová különben idegen nem léphet - 1200 cserkész számára tíz napra. A latrinát tutajra építették az utászok, természetesen a feljőróra két oldalt korláttal. Különböző versenyeket tartottak: pályavetés, kötélhúzás, nyilazás, csomó atlétikai verseny, kerékpár, sőt még stoppoló versenyt is.

Ezek a csapatok, édesapám vezetése folytán igen hamar belenevelődtek a főváros munkájába. Egy telefon édesapám hivatalába, onnan az iskolák közötti körtelefon útján, néha már egy félóra múlva annyi cserkész állt a megfélelő helyen, amennyire éppen szükség volt.

Az 1923-as erősen áradó Duna túljutott a szokott áradási szinten, a Főváros 200 cserkészt kért a homokzsákok lerakásához. A K. M. C. [?] svábhegyi autóversenyeire ők építették ki a tábori telefont. Az Országház előtti Petőfi ünnepségen, a Bem szobor leleplezésénél, Rákóczi ünnepen, Baththyányi örökmécses felavatásánál, általában a rendfenntartó, érkezőket helyükre kalauzoló munkát ők végezték.

Elérkezett a Jamboree 1933-ban. Két évvel ezelőtt kezdtek rá készülni. Édesapámat bízta meg a Szövetség a budapesti idegenvezetéssel. 300 fiú jelentkezett, többségük szövetségi csapatokból. Ki kellett idegenvezetőket képezni. A Műemlékek Bizottságának tagjai szívesen vállalták ezt a munkát. Hogy a fiúknak kézikönyvük is legyen, megírta a „Patria” nyomda által kiadott Budapesti Kalauzt, ami a megadott vonalon segítette a fiúkat.

Külön fejezet a leánycserkészet. Nagy háború robbant ki körülötte. Teleki és a Cserkészszövetség nem akarta. A papok rettenetesen támadták. Különben a leánycserkészet kezdetei fejezetben oly pontosan leírja a küzdelmeket, hogy nem tartom értelmét a történet szélesebb ismertetésével felhívítani. Csak annyit, hogy Anna főhercegnőt ismét a fővárosi csapatok hozták a leánycserkészetbe, mert amikor [Habsburg] József Ferenc főherceg a Zsófia hajón Budapestre hozta ifjú feleségét Annát, a szász király lányát, ők álltak sorfalat a Dunától, Rózsadombi palotájukig, s a kapcsolat természetszerűleg megmaradt.

Bár idővel a szövetségi csapatok tekintélyes része bevásárolta édesapámat Országos Intézőbizottsági tagnak (O.I.B.) a fővárosi csapatok továbbra is az ő kezében maradtak. A főparancsnoki címet a Szövetség eltörölte, igaza is volt, mert ilyen címzést a cserkészet nem ismer, de a gyerekek közt ez a megszólítás már szokássá vált.

Mikor édesapámat cserkészvonta és származása miatt kitelepítették, azt kérdezte tőlem, most mit csináljak? Írd meg az életrajzodat - feleltem. Úgy is lett. Egyik példányát a Tudományos Akadémia őrzi, a másik nálam maradt a család számára.

Igyekeztem rövid képet adni a székesfővárosi csapatok munkájáról. A Szövetség - hiszen az Ön könyvéből is kiviláglik - erősen klerikális alapon állott. Édesapám helytelenítette ezt a kongregációs szellemet, mert sértette másvallásúak érzését. A cserkészet nem állhat felekezeti alapon, volt meggyőződése.

Kivehettem volna még az életrajz Cserkészet c. fejezetéből részleteket, de gondolom, már úgyis nagyon igénybe vettem türelmét. A már említett „Budapesti Kalauz” mellett még egy cserkészeknek szóló könyve jelent meg „Természetjárás” címen, 1946-ban, a Cserkészszövetség kiadásában.

Mindezeket az Ön saját számára írtam, gondolva, hogy egy ennyire sokoldalú kutatót érdekelheti, amiről elfelejtették tájékoztatni. Kívülről megszerkesztett könyv a Magyar Cserkészet Története. Nem lehet olvasását abbahagyni.

Őszinte elismeréssel üdvözlöi Dr. Cseley Pálné Festetics Ilona

Budapest, 1991. április 28.

Gépirat, sajátkezű aláírással.

Fodor Miklós Gergely Ferencnek

Kanada, 1992. július 25.

Megköszönve július 7-i levelét, hivatkozom az 5-ik pontra, és csak megismétem, hogy aki Szálásival bármilyen formában összeműködött nem lehet[ett] főcserkész.

Teleki Pál Miniszter Elnöksége alatt Hetényi rendőr főparancsnok helyettesétől értesült, hogy Farkas belépett a Szálasi párba, és neki, akinek Farkas mindent köszönhet, ez a lépés nagyon fáj, könnyes szemekkel közölte a néhány jamboree alkalmából részt vett kis csoportnak ezt a szomorú hírt.

Velösy Béla egyébként, mint az 5. számú KEG csapat parancsnoka volt, melynek 1915 óta tagja voltam, a jamboree híradás vezetőjeként működtem.

Jó munkát! Fodor Miklós

Kanada, 1992. július 25.

Gépirat, sajátkezű aláírással, képes levelezőlapon.

Dr. Kertész Endre Gergely Ferencnek

Makó, 1992. szeptember 14.

Mélyen tisztelt Tanár Úr,

mióta az ön A magyar cserkészlet története 1910-1948. c. könyvét olvastam, amióta tudomásomra jutott, hogy a magyarországi zsidó cserkészcsapatokat 1941-ben (azóta már tudom, hogy dátumszerűen már Teleki Pál halála után) zavarták széjjel, engem intenzíven foglalkoztat az az aljasság, hogy ezt a tényt Tanár Úr könyvében kívül - valamennyi újonnan megjelent magyar cserkészlet története egyszerűen nem említi. Eltitkolja.

Azért, ha meggondolom, bizonyos mértékig vigasztaló is az a tény, hogy „nagyjainknak” lelkiismeret furdalását igazolhatja esetleg ez a hallgatás.

Esetleg...

Minden esetre szeretném tudni, hogy annak a bizonyos felosztató dekrétumnak (a szót latin helyesírás szerint választottam el) ki/ki(k) volt(ak) az aláírója/i?

Sokkal jobban érdekelné azonban az, hogy vajon odafent a Szövetségben szóba került-e egyáltalán a dolog? S legfőképpen: felvetette-e már valaki ennek jóvátételi kötelességét?

Azt hiszem nem. Sőt véleményem szerint, az egészet ma is teljes nézetazonosságú egyetértés kísérné. Mármost a zsidó csapatok kiközösítését, ha ez aktuális lenne. Természetesen, a másik szövetséghez történt csatlakozásuk révén ez már nem aktuális ma. Mellékelem Tanár Úr részére ez ügyben elküldözött eddigi megkereséseimet, amelyekre - Dr. Mária-földy Márton történelemtanár, a Délvilágban megjelent „Búr kalap, lilium” cikksorozat (a magyar cserkészlet rövid története) íróján kívül - „odafönről” *érdemben* senki nem válaszolt. Mária-földy is közölte, hogy felszólításomra megvette Tanár Úr könyvét, amelyből igen nagy meglepetéssel értesült az zsidó cserkészcsapatokkal történekről. Időközben véletlenül kezembe került a Ragyjog cserkészlilium-nak 1941-ben kelt első kiadása, amely szintén nem szól ezekről az akkor friss dolgokról.

A közelmúltban járt Makón, a jelenleg Kanadában élő, Dr. Matyasovszky Zsolnay Miklós, - „Matya bá” - aki, kiscserkészeinkkel elbeszélgetve, elmondta, hogy alapító tagja a mai Magyar Cserkészszövetségnek, viseli az alapítóknak kijáró érmet. Az jutott eszembe, hogy olyan emberrel állok szemben, akinek, pont fentiek miatt, szava van a Szövetségben és tekintélye is. Megemlítettem neki az 1941-ben történeteket, mire azonnal beugrott nála az elhárító reflex, és azzal vágta el mondanivalómat, hogy ezek a dolgok „nem érdeklik” a mai gyerekeket.

Szerintem igenis érdekelnék őket, ha hallottak volna róla. Egyébként kísértésben vagyok, hogy elmondjam nekik, majd megkérjem őket: írják meg pár sorban - szem előtt tartva a 4. cserkésztvényt - mi a véleményük a történekről, majd a *gyerekek* véleményét küldeném meg - az eddig érdemben nem reagáló - Magyar Cserkészszövetség vezetőségének. Ezután „Matya bá” javasolta: beszéljük meg ezeket négyszemközt. Nos, ezt a beszélgetést azzal kezdte, hogy ő egy beadványban ellenezte annak idején a zsidó csapatok felosztását, amely beadványának szövege *ÖNNÉL* (!) van.

Kíváncsi volnék rá, hogy valóban Tanár Úrnál van-e Matyasovszky úr beadványának szövege és, hogy az lényegében mit tartalmaz?

Ugyanis!

A következő félmondatában biztosított arról, ami ilyen beszélgetések kapcsán mindig obligáta előkerül, hogy ti. az ő csapatukban is volt annak idején ennyi meg ennyi zsidó fiú, akikkel nem éreztették ilyen voltukat, stb.

Amit viszont ezután mondott, az az általa eddig hangoztatottaknak merőben ellent mond. Elmesélte ugyanis, hogy Kanadában azelőtt a nem-zsidó érdekeltségű bankokban zsidót még takarítóként sem alkalmaztak, bár ott nem is volt zsidótörvény.

Szerintem - lehet, hogy túlérzékeny vagyok ezen a vonalon ... - ennek az volt az értelme, mi szerint: mit ugrálok én zsidó cserkészek egykori kitagadásával, amikor Magyarországnál sokkal nagyobb államok így bántak a zsidó polgáraikkal.

Arra nem tett ígéretet, hogy a témát a Cserkészszövetségben szóba hozza. Erről ennyit.

Amennyiben Tanár Úr kérdéseim valamelyikére választ tud adni, várom szíves válaszát és - ismeretlenül is - további sikeres kutatásokat kívánok - amint Tanár Úr kutatási profilját felfedezni vélem - az ifjúsági mozgalmak történetében. Publikációit figyelemmel szándékozom kísélni.

Öszinte tisztelettel és szívélyes üdvözléttel: Dr. Kertész Endre

Makó, 1992. szeptember 14.

Gépirat, sajátkezű javításokkal és teljes aláírással.

Címkék:

[cserkész](#) ^[2]

[Úttörő Szövetség](#) ^[3]

[KISZ](#) ^[4]

[MSZMP](#) ^[5]

[Gödöllő](#) ^[6]

[Eger](#) ^[7]

[dzsembori](#) ^[8]

[Bi Pi](#) ^[9]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_a_cserkeszetrol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_a_cserkeszetrol.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/cserkesz>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/uttoro-szovetseg>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kisz>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/godollo>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/eger>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dzsembori>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bi-pi>